

**УДК:378.016:78**

**Г.О.Білозерська  
М.Вінниця, Україна  
anna\_belozerskaya@email.ua**

**Педагогічні умови професійного становлення майбутнього вчителя  
мистецьких дисциплін**

**Анотація.** Автор порушує проблему професійного становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін, розглядає професійне спрямування спеціальних предметів в освітньому процесі мистецького факультету на основі посилення міжпредметних зв'язків, забезпечення професійного розвитку особистості студента, розкриття його індивідуальних можливостей, його самоактуалізацію, усвідомлення ціннісного ставлення до обраної професії.. У статті висвітлюється стан дослідження проблеми в педагогічній теорії. Уточнюється зміст понять «самореалізація», «самопізнання», «самоактуалізація», «професійне становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін». Визначаються педагогічні умови професійного становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

**Ключові слова:** педагогічні умови, професійна самосвідомість, самоактуалізація, розвивальний освітній процес, самосвідомість, ціннісне ставлення.

**Abstract.** The author raises the problem of professional development of the future teacher of artistic disciplines, considers the professional direction of special subjects in the educational process of the arts department on the basis of strengthening interdisciplinary connections, ensuring the professional development of the student's personality, disclosing his individual abilities, his self-actualization, awareness of the value relation to the chosen profession. The article deals with the state of the problem research in pedagogical theory. The content of the concepts of "self-realization", "self-knowledge", "self-actualization", "professional formation of the future teacher of artistic disciplines" is clarified. The

pedagogical conditions of professional formation of the future teacher of artistic disciplines are determined.

**Key words:** pedagogical conditions, professional self-consciousness, self-actualization, developmental educational process, self-awareness, value attitude.

**Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень.** Чільне місце в сучасній системі освіти посідає питання професійної підготовки майбутніх фахівців мистецьких дисциплін. Аналізуючи стан навчання у вищих навчальних закладах, необхідно відзначити, що останнім часом суттєво збільшилась кількість інформації, яку повинен засвоїти студент. Перед навчальними закладами професійної освіти поставлено завдання забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до творчості, професійного розвитку, освоєння й впровадження наукових та інформаційних технологій.

Професійна діяльність учителів мистецьких дисциплін передбачає залучення школярів до різних видів мистецтва, створення такого життєвого простору, що сприятиме всебічному розвитку та духовному становленню особистості.

**Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень.** Питання професійного становлення педагога розглядали класики зарубіжної (Й.Герbart, А.Дистервег, Я.Коменський, Й.Песталоцці та ін.) та вітчизняної (А.Макаренко, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.) педагогіки. Теоретичне підґрунтя підготовки педагогічних кадрів на народознавчій основі закладено в працях С.Русової, В.Скуратівського, М.Стельмаховича, В.Сухомлинського та ін. Концептуальні засади педагогіки вищої школи досліджені А.Алексюком, І.Бехом, І.Зязюном, Л.Кондрашовою, А.Кузьмінським та ін. Проблема професійної готовності вчителя стала предметом наукових розвідок Л.Григоренко, А.Капської, Н.Кузьміної, А.Ліненко, О.Мороз, О.Пєхоти, С.Сисоєвої, А.Троцько та ін.

**Мета статті.** Визначити педагогічні умови професійного становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

**Виклад основного матеріалу.** Педагогічні умови, за яких здійснюється навчання і виховання майбутніх учителів є важливим фактором їх професійного становлення і розвитку. З метою оптимізації дослідження процесу професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін ми розглядаємо ці умови у двох площинах: умови як фактори зовнішнього впливу і умови для розвитку структури внутрішніх особистісних перетворень.

До педагогічних умов, які є факторами зовнішнього впливу на процес професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін, ми відносимо:

- стан психолого-педагогічних досліджень даної проблеми і результати впровадження наукових розробок;
- умови викладені у нормативних документах;
- науково-методичне забезпечення навчання і виховання (навчальні плани і програми, методики і технології професійної підготовки).

Серед умов, які визначають розвиток структури внутрішніх особистісних перетворень ми виділяємо:

- мотивацію суб'єктів до здійснення навчально-виховного процесу, а отже, ставлення до художньо-педагогічної діяльності, оволодіння способами професійного самовдосконалення;
- відповідність між полем об'єктивної інформації та полем суб'єктивних уявлень студента, ступінь адекватності такої конгруентності з позиціями викладача;
- рівень рефлексивності у спілкуванні суб'єктів навчально-виховного процесу, а отже оптимізацію взаємодії з метою професійного становлення і розвитку майбутніх вчителів.

Пошуки шляхів та ефективних способів вдосконалення професіоналізму вчителів традиційно спрямовані на вдосконалення процесу оволодіння знаннями, вміннями, навичками професійної діяльності. У наш час такі пошуки все частіше призводять до розробки нових методик і

технологій, пов'язаних з орієнтацією на саморозвиток і самовдосконалення, на виявлення внутрішніх потреб і стимулів до навчання і розвитку свого творчого потенціалу. Цей напрямок був і залишається предметом багатьох наукових досліджень (А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, Т.Г. Браже, В.А. Козаков, Н.М. Лобанова, П.І. Підкасистий, Є.А. Соколовська). Самоорганізація навчальної роботи студента і самоуправління навчально-пізнавальною діяльністю на перший погляд можуть здаватися простими і такими що не потребують допомоги викладача. Численні дослідження в галузі постановки навчання у вищому навчальному закладі показують: самостійна робота є функцією таких змінних як рівень сформованості інтелектуальних вмінь, ступінь складності виконуваних завдань, первісний запас знань із теми, коефіцієнт корисної дії лекції, дефіцит інформації. Не випадково, виходячи із суб'єктивної оцінки труднощів, студенти ставлять самостійну роботу на друге місце після екзаменів.

Суттєвим фактором самопізнання і самореалізації вчителя мистецьких дисциплін визнається усвідомлення себе як творчої особистості. Рефлексивні процеси у особистісно-професійному розвитку визначають його готовність до творчої самореалізації, до подальшого самовдосконалення. У той же час, система переддипломної підготовки та післядипломної освіти і підвищення кваліфікації не реалізує в достатній мірі сучасних психолого-педагогічних ідей розвитку творчого потенціалу особистості в плані їхнього професійного осмислення і розробки на їхній основі конкретних технологій (Ю.А. Кулюткін, Г.С. Сухобська, Е.К. Туркін та ін.). Однак, ціннісні орієнтації освітян поступово змінюються. Потреба у самоактуалізації, як фундаментальний аспект людської природи, спонукає людину до самопізнання і самовдосконалення, більш реалістичного і повного функціонування.

Гуманістична орієнтація, об'єднавши зусилля психологів, філософів, педагогів і соціологів, спрямована на пошуки смислу людського буття, самоактуалізації творчості, свободи вибору, інтегративності мислення,

управління механізмами власного розвитку. Курс на гуманізацію системи освіти спричинив появу нового педагогічного мислення, просунув уперед процес оновлення освітньої політики і основних підходів до конструювання педагогічних систем і технологій. Нині особистісно-орієнтована педагогіка набирає значного поширення.

Теорія і методика, що складають основу розвитку професійної свідомості в умовах існуючої системи професійної освіти, формуються, головним чином, опосередковано – через засвоєння зразків і шляхом наслідування. Професійна підготовка вчителів використовує в основному методики навчання, які найбільше відповідають “прихованому” існуванню регулятивних підвалин мислення. Студентам даються конкретні знання і відпрацьовуються навички оперування ними. Вважається, що з набуттям досвіду відбувається і подальший саморозвиток професійної свідомості. Все це, на думку дослідників, призводить до того, що вчителі мало цікавляться проблемами власної раціональності (самоефективності), зокрема, тим як вони мислять, якими засобами при цьому користуються і на яких засадах будується їхня інтелектуальна технологія. В основі вирішення цієї проблеми стоїть питання про самоактуалізацію особистості вчителя.

Поняття “самоактуалізація” було введено американським психологом А. Маслоу, який визначав цей термін як “повне використання талантів, здібностей, можливостей” [3, с.17].

Важливою умовою самопізнання і самовдосконалення ми вважаємо здатність особистості до самоактуалізації. Приведення цього процесу до цілісної системи, постановка мети, розробка педагогічної технології та відповідної методики професійного самовдосконалення є важливим кроком до професійного становлення особистості студента як майбутнього професіонала в певній галузі, зокрема, художньо-педагогічній діяльності.

Дотримання цих умов повинно забезпечити вміння прогнозувати й аналізувати свої дії, думки і почуття, певною мірою керувати власними потоками свідомості. Складовою вміння керувати власними потоками

свідомості є саморегуляція. У процесі професійного становлення вона проявляється як результат рефлексії знань і досвіду, тобто результат самопізнання, як рефлексивна дія, викликана сформованою потребою у професійному самовдосконаленні.

Для саморозвитку і професійного самовдосконалення важливим є розвиток структури внутрішніх особистісних перетворень. Механізмами цих перетворень є самопізнання, спрямоване на оцінку власної готовності до професійної діяльності, рефлексія позитивних і негативних якостей, виявлення сильних і слабких сторін особистості і формування на цій основі потреби у перетворенні себе, приведенні власних професійних якостей відповідно до вимог сучасної школи.

Сьогодні є чимало студентів і вчителів, яким заважають стереотипи мислення, невпевненість у власних силах. Мова йде не лише про негативні наслідки деформації свідомості, але й про недостатню інтегрованість психолого-педагогічної і художньо-естетичної підготовки, моральної надійності і бажання повести справу по-новому. Значна частина вчителів перетворилися в “предметників-урокодавців”, які більш-менш успішно працюють у рамках класно-урочної системи, але не вміють впливати на процеси морально-естетичного розвитку особистості.

Недостатність рівня розвитку педагогічної культури даної категорії педагогічних працівників змушує їх свідомо уникати позакласного спілкування з учнями, творчої взаємодії, нестандартних методів навчання тощо. Отже, ситуація, що склалася, об’єктивно вимагає професійного самовдосконалення, що можливо лише за інтеграції фахової психолого-педагогічної та спеціальної мистецької підготовки вчителів і художньо-педагогічної освіти в цілому.

Вивчення сучасних умов професійного становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, глибинних перетворень професійної свідомості особистості свідчить про те, що в центрі уваги викладачів вищого педагогічного навчального закладу повинні бути проблема і завдання

розвитку професійної рефлексії у творчо-педагогічній практиці, а також питання вирішення цієї проблеми на онтологічному, методологічному, теоретичному, методичному, експериментальному, емпіричному, прикладному та практичному рівнях.

На практичному рівні слід відзначити, що умовою реалізації особистісно орієнтованої системи професійного становлення вчителів мистецьких дисциплін є впровадження в практику методики самодіагностики, технології професійного становлення рефлексивної дії. Дотримання цієї умови здійснюється на основі:

- діалогічності спілкування, паритетності усіх суб'єктів спілкування;
- здійснення процесу професійного виховання на всіх етапах професійного становлення та розвиток художньо-педагогічної професійної свідомості на основі рефлексивних дій;
- формування професійної позиції та індивідуального стилю художньо-педагогічної діяльності в усіх її різновидах і проявах.

Особливістю професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін є те, що воно відбувається за умов спілкування-взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу і підготовки вчителя до професійно-особистісної рефлексії в полі об'єктивної художньо-естетичної та психолого-педагогічної інформації на фоні художньо-естетичних потреб і соціальної активності.

Умовою сучасного демократичного стилю спілкування визнається взаємодопомога, співробітництво, діалог, що вимагає від професіонала спеціальних здібностей, широкого рольового діапазону у особистісному та діловому спілкуванні. У ході професійного становлення молодий викладач повинен оволодіти і “конфронтаційною” манерою спілкування, яка в сучасних умовах також стає дидактичною необхідністю – схиляє до дискусійності, діалогу з опонентами.

В основі професійного становлення, як інтегральної якості особистості, і процесу професійної орієнтованості лежить рефлексія. Завдяки останній

здійснюються саморегуляція процесів сприйняття, осмислення, узагальнення, диференціації та класифікації професійних дій у художньо-педагогічних ситуаціях, коректуючий вплив на функціонування усієї системи професійного розвитку особистості.

У професійному становленні закономірною є залежність від цільових установок, способів педагогічного керівництва, коректування процесів пізнання і самопізнання, сприйняття і осмислення, адаптації і реалізації професійних якостей у художньо-педагогічній практиці, а також вплив означених факторів на особистісне ставлення до професійної діяльності.

Спостереження і спілкування із вчителями мистецьких дисциплін протягом десятків років дало підстави вважати, що для початкуючого вчителя найбільш складними щодо професійного становлення і адаптації є перші роки роботи. “Переддипломний” і “післядипломний” періоди процесу професійного становлення вчителя мистецьких дисциплін суттєво відрізняються. У першу чергу це різниця у соціальному статусі, який накладає на вчителя відповідальність не лише за власні дії, але й за результат його художньо-педагогічної діяльності. По-друге, це умови щоденної самостійної праці, в процесі якої виникає маса проблем. Вчителі визнають, що у конкретних ситуаціях знання отримані в педагогічному навчальному закладі, не завжди можуть допомогти.

Професійне становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін залежить від розвивального освітнього середовища, створеного в навчальному закладі. Що передбачає створення у вищому педагогічному навчальному закладі інноваційного естетичного простору, що охоплює діяльність художньо-творчих колективів; музичних лекторіїв; студентських творчих лабораторій; клубів за інтересами; фольклорно-пошукових експедицій, науково-дослідницьку діяльність; різні види педагогічної практики; відвідування концертних виступів та майстер-класів професійних виконавців, власні концертні виступи тощо. У процесі творчо-педагогічної діяльності в майбутнього вчителя мистецьких дисциплін формуються

естетичні, культурологічні, мистецтвознавчі знання, уміння аналізу й інтерпретації культурно-художніх явищ та навичок організації художньо-творчої і виховної діяльності. У процесі професійної підготовки в майбутніх учителів мистецьких дисциплін формуються такі вміння: застосовувати найбільш продуктивні методи, прийоми виховання особистості учня засобами естетичного, морального й духовного в мистецтві; застосовувати методики музичного виховання в окремих видах музичної діяльності школярів, в організації шкільного хорового колективу; організовувати певні види творчої діяльності учнів. Погоджуємося з визначеними В.Луценко дидактичними умовами формування творчої активності майбутнього фахівця. Такими умовами є: врахування індивідуальних особливостей студентів, організація різноманітних індивідуальних форм роботи; використання системи психологічних і педагогічних стимулів для формування творчої активності студентів; навчання студентів плануванню своєї навчальної діяльності (зокрема, організації систематичної самостійної роботи); відпрацювання умінь і навичок роботи з різними інформаційними джерелами; підтримка прагнення студентів до успіху, усвідомлення необхідності навчання, тобто мотивація навчальної діяльності. Окреслені дидактичні умови спрямовані на формування наступних складових творчої активності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: предметно-змістову (суперечність між знанням і незнанням), мотиваційну (внутрішня потреба, інтерес до проблеми) та особистісну (індивідуальні можливості, здібності, якості) [4, с. 144].

Отже, підсумовуючи вищесказане, визначимо педагогічні умови професійного становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: – створення ціннісно-мотиваційного середовища в навчальному закладі шляхом вивчення особистості майбутніх учителів, їх ціннісних орієнтацій, мотивів, ставлень, оцінних суджень, що дозволить виробити стратегії організації процесу професійної підготовки, проектування та формування мотиваційної сфери кожного студента в процесі навчання; – врахування

відмінностей в інтелектуальній, емоційній, когнітивній сферах, психічному розвитку, мотивах та потребах особистості майбутнього вчителя; – стимулювання творчої активності в науковій, практичній та художній діяльності, яке сприятиме повному самовираженню особистості майбутнього вчителя; – створення у вищому педагогічному навчальному закладі інноваційного естетичного простору, що охоплює діяльність художньо-творчих колективів; музичних лекторіїв; студентських творчих лабораторій; клубів за інтересами; фольклорно-пошукових експедицій, науково-дослідницьку діяльність; відвідування концертних виступів та майстер-класів професійних виконавців, власні концертні виступи тощо; – залучення професорсько-викладацького складу до активної спільної творчої діяльності з майбутніми вчителями музичного мистецтва, а саме: спільних концертних виступів, фольклорно-пошукових експедицій тощо. – організація професійного самовиховання, як усвідомленого процесу здійснення майбутнім педагогом сукупності творчих дій, спрямованих на оволодіння інтегральною готовністю до педагогічної діяльності та готовністю до самовдосконалення.

**Висновки.** Професійне становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін є актуальною проблемою не лише соціально-культурологічного життя суспільства, але й теорії і практики професійної освіти. Сучасна школа висуває нові вимоги до змісту професійної підготовки вчителя, зокрема до його спроможності використовувати нові освітні технології, інтерактивні форми й методи навчання, спрямовані на розвиток творчої особистості кожного учня. Творчість, як свідома, активна діяльність людини, спрямовується на пізнання та перетворення навколишньої дійсності. Результатом цієї діяльності є нові духовні або матеріальні цінності та розвиток особистості. Виховати творчу особистість майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у процесі професійної підготовки стане можливим за умови створення визначених нами педагогічних умов. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Борисенко Т. Г. Підготовка майбутнього вчителя музики до організації спільної навчальної діяльності учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Т. Г. Борисенко. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
2. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Луценко В. В. Формування творчої активності майбутніх учителів музики засобами комп’ютерних технологій : автореф. дис.... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. В. Луценко. – Житомир, 2009. – 20 с.
4. Маслоу А. Самоактуализированные люди: исследования психологического здоровья //А. Маслоу Мотивация и личность. - URL: <http://poznaisibya.com/psylib/books/masla01/txt11.htm>.
5. Рейзенкінд Т.Й. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутнього вчителя музики у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Т.Й. Рейзенкінд. – Київ, 2008. – 36 с.
6. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : [підручник] / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.